

IV. KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK

УДК: 336.012.23:364.662

KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH VA AHOLI FAROVONLIGINI OSHIRISHDA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Xushvaqov Anvar Boqiyevich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti doktoranti

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ СОКРАЩЕНИЯ БЕДНОСТИ И ПОВЫШЕНИЯ БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

Хушваков Анвар Бакиевич – докторант Каршинского инженерно-экономического института

ISSUES OF PRIVATE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF POVERTY REDUCTION AND INCREASED WELLBEING OF THE POPULATION

Khushvakov Anvar Bakievich – doctoral student Karshi Engineering and Economic Institute

Annotatsiya. Ushbu maqolada kambag‘allik tushunchasi, unga berilgan ta’riflar, kambag‘allik va uni qisqartirishning nazariy asoslari aks ettirilgan. Maqolada qashshoqlik toifasini o‘rganish va qashshoqlikni shakllantiruvchi omillarni aniqlash, qashshoqlikni kamaytirishning asosiy yo‘nalishlari haqida fikrlar berilgan.

Kalit so‘zlar: kambag‘allik, qashshoqlik, kambag‘allikni qisqartirish, qashshoqlikni shakllantiruvchi omillar.

Аннотация. В данной статье представлены понятие бедности, её определения, бедность и теоретические основы её снижения. В статье даны представления об изучении категории бедности и определении факторов, формирующих бедность, и основные направления снижения бедности.

Ключевые слова: бедность, сокращение бедности, факторы, формирующие бедность.

Annotation. This article presents the concept of poverty, its definitions, poverty and the theoretical foundations of its reduction. The article gives ideas about the study of the category of poverty and the definition of the factors that form poverty, and the main directions for reducing poverty.

Keywords: poverty, poverty reduction, factors that shape poverty

1. KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev “Yaqin istiqbolda iqtisodiy islohotlarning pirovard maqsadi – kambag‘allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishdan iborat bo‘ladi. Ushbu strategik maqsadlarga hamma uchun teng imkoniyat yaratadigan yuqori iqtisodiy o‘shish hisobiga erishiladi” [1], - deya ta’kidladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, O‘zbekistonda 2030 yilgacha eng avvalo qishloq xo‘jaligini rivojlantirish strategiyasi qabul qilindi, chunki qashshoqlikni qisqartirishning Xitoy tajribasi ushbu islohotdan muvaffaqiyat qozongan. Bunda qisqa vaqt ichida qashshoqlikni kamaytirish bo‘yicha tizimli ishlar boshlandi, uning amalga oshirilishi qishloq xo‘jaligining amaldagi amaliyotini sezilarli darajada

o‘zgartirdi, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilariga ko‘proq erkinlik va imtiyozlar yaratib berdi. Bu esa qashshoqlikdan chiqib, o‘z-o‘zini ish bilan ta‘minlash orqali asosiy iste‘mol xarajatlarini qoplashga imkon beradigan daromadga ega bo‘lish imkonini berdi.

Qishloq xo‘jaligi yalpi ichki mahsulotning 28 foizini tashkil etayotgan, kam ta‘minlangan aholining asosiy qismi qishloqlarda istiqomat qilayotgan O‘zbekiston Respublikasida qishloq xo‘jaligini isloh qilish va undan keyingi rivojlanish, qashshoqlikka qarshi kurashni alohida olib borib bo‘lmaydi. Shu sababli, O‘zbekiston uchun Xitoyning qishloq joylarda, ekologik noqulay yashash joylarida qashshoqlikni kamaytirish, aholi

bandligi va daromadlarini oshirish borasidagi tajribasi nihoyatda keraklidir.

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aholi daromadi tengsizligi va kambag'allik bilan iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha D.Rikardo, R.Solou, A.Sen, A.Diaton kabi ko'plab mumtoz neoklassik iqtisodchilar va Nobel mukofoti lauretlari nazariy va empirik tadqiqotlar o'tkazgan bo'lib, ularda yalpi ichki iste'mol, texnologik rivojlanish, mehnat unumdorligi, aholi salomatligi, soliq bazasi va boshqa shu kabi omillar tahlili asosida, kambag'allik kam bo'lgan jamiyatlarda, iqtisodiy o'sish sur'atlari yuqoriroq bo'lishini nazariy isbotlashgan. Kambag'allik, uni aniqlash va qisqartirish bilan bog'liq masalalar bir qator mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlar, tadqiqotchi va amaliyotchilar tomonidan tegishli o'rganilgan.

Gobson Dj., Saks D., Slezinger G.E., Uilyam Z., Uilyams F., R Xayvman. singari yetuk xorijiy iqtisodchi olimlar kambag'allik va aholining boshqa ijtimoiy muammolarini o'rganish borasidagi ilmiy nazariyalarni yanada boyitishga erishgan bo'lsalar, Rossiya hamda boshqa MDH davlatlari tadqiqotchilari Arxangelskaya N., Axmadeyev L., Bachurin A., Belozerova S., Bondarenko L., Burlakova YE.V., Vavilina N.D., Varvus S.A., Ivanov N., Goffe N. larning olib borgan ilmiy ishlari kambag'allik bilan bog'liq masalalarni kengroq yoritishga xizmat qilgan. Xususan, o'zbekistonlik iqtisodchi olimlar va tadqiqotchilar qatorida Q.X.Abdurahmonov, SH.R.Xolmo'minov, R.F.Djumanova, N.M.Ibragimova, M.Z.Muxitdinova, B.Pardayeva, K.S.Saidov, P.Z.Xashimov va boshqalarning ilmiy izlanishlarida kambag'allikka oid masalalar alohida muammo sifatida chuqur o'rganishga harakat qilingan

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tahlil, mantiq, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy tahlil, monografik kuzatuv, guruhlash usullaridan foydalanilgan.

4. ASOSIY TAHLIL VA NATIJALAR

Kambag'allikni qisqartirish uchun amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar davomida

aholining ehtiyojmand qismi manzilli qo'llab-quvvatlanadi, zaruriy ijtimoiy ta'minot bilan qamrab olinadi. Ayniqsa, bir qator ekologik muammolarga duch kelayotgan O'zbekistonda, xususan, mamlakatning geografiyasi va iqlimi, aholining tez o'sib borayotgani va uning zaif ekotizimiga zarar yetkazuvchi iqtisodiy faoliyati tufayli kambag'allar soni ham oshmoqda. Orol dengizi fojiasi, uning ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik oqibatlarini hamda mahalliy aholi salomatligi va turmush tarziga salbiy ta'siri fonida aholining ichimlik suvi bilan ta'minlanishini muammosi ham mavjuddir. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida har bir inson o'zi va oilasining salomatligi va farovonligi uchun zarur bo'lgan turmush darajasiga, jumladan, oziq-ovqat, kiyim-kechak, uy-joy, tibbiy yordam va zarur ijtimoiy xizmatlarga ega bo'lish huquqiga ega, deb ta'kidlangan.

Insonning o'ziga bog'liq bo'lmagan holatlar tufayli, ya'ni ishsizlik, kasallik, nogironlik, bevalik, qarilik yoki boshqalar tufayli kambag'allik sodir bo'ladigan turmush tarzini qisqartirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Shu sababli eng avvalo, amaldagi bandlik tizimini va ishsiz fuqarolarga nafaqalar ajratishni qayta ko'rib chiqish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz.

Ayni paytda mamlakatda ishsizlik darajasi 9,1 foizni tashkil etadi. Bu esa yurtimizda ishsizlik nafaqasi oluvchilar soniga ham bevosita ta'sir etadi. Ammo, ishsizlik nafaqasi iqtisodiy vazifasini to'liq bajarmoqda, deb bo'lmaydi. Shuning uchun ham ko'p sonli ishsizlar ishsizlik nafaqasini olish uchun murojaat etmaydi. Chunki ishsizlik nafaqasi funksional yoki iqtisodiy yukni ko'tarmaydi. Ularning 70-80 foizi asosan eng kam ish haqi baravarida nafaqa oladilar.

Ushbu ko'rsatkichlar ishsizlik nafaqasi bo'yicha bir qancha istiqbolli qarorlar qabul qilish kerakligini anglatadi. Xususan, vazirlikning mehnat organlari funksiyalarining bir qismini xususiy bandlik agentliklariga o'tkazish, ishsizlik bo'yicha nafaqalar miqdorini oshirish shular jumlasidandir. Ammo shu o'rinda aytib o'tish joiz, qashshoqlikka qarshi kurash muammoni pul bilan to'ldirish degani emas. Kambag'allik ko'p qirrali xususiyat va sabablarga ega. Imtiyozlarni oshirish, ish

o‘rinlari yaratish, tadbirkorlik faoliyatini boshlash uchun kredit olish yoki uy-joy sharoitini yaxshilash bilan uni yengib bo‘lmaydi yoki qashshoqlikning qisqarishi ish haqi yoki nafaqalarning oshishi bilan belgilanmaydi.

Qashshoqlik umumiy olganda, ishsizlik, past ta‘lim darajasi, nogironlik, sog‘likning yomonligi, chekka yoki kambag‘al jamiyatda yashash uchun kurashda namoyon bo‘ladi. Hozirgi vaqtda xalqaro qashshoqlik chegarasi kuniga 1,9 AQSH dollari miqdorida belgilangan, bu esa odamlarning juda past daromadga ega ekanini, ular hatto ovqatlanishda ham muhim minimumga erisha olmasligini anglatadi. Dunyoning eng qashshoq uchta davlati, Kongo Demokratik Respublikasi, Liberiya va Burundi aynan shu chegaradan pastroq ish haqi oladi.

Bugungi kunda 1,4 milliardga yaqin odam mutlaq qashshoqlikda yoki dunyoda har beshinchi kishidan biri – ularning aksariyati o‘rtacha daromadli mamlakatlar fuqarolari. Hatto AQSH va Yaponiya kabi bir qancha boy mamlakatlarda ham har olti kishidan biri nisbatan qashshoqlikda yashaydi. Qashshoqlikka barham berish inson aralashuvi tufayli o‘zgartirilishi mumkin. Mutlaq qashshoqlikning sezilarli darajada qisqarishi iqtisodiy rivojlanishni talab qiladi, buni Xitoy so‘nggi yillarda bizga ko‘rsatdi. Daromad va qashshoqlik darajasi yuqori bo‘lgan mamlakatlar hukumat aralashuvi orqali tengsizlik va qashshoqlikni sezilarli darajada kamaytirishga erishadi.

Kambag‘allarga o‘z sa‘y-harakatlari bilan qashshoqlikdan qutulish imkoniyatini faqat ta‘lim va farovonlik orqali erishiladi. Shuningdek, yangi ish joylarini ko‘paytirish, ishga kirishda faqat bilim va tafakkuriga ko‘ra baho berish hamda boy va kuchlilarning bozorlarni manipulyatsiya qilishiga yo‘l qo‘ymaslik lozim deb o‘ylaymiz.

Zamonaviy dunyo mutlaq qashshoqlikni yengish uchun yetarli boyluk ishlab chiqaradi. Shu bilan birga rivojlanayotgan ijtimoiy keskinlik, qashshoqlik, korrupsiya va ocharchilik holatini faqat butun dunyo hamjamiyatining birgalikdagi say-harakatlari bilan bartaraf etish mumkin.

O‘zbekistonda aholi farovonligini oshirish strategik muhim, izchil hal etilayotgan

vazifadir. Vaholanki, aynan keyingi davrlarda qashshoqlikka qarshi kurash davlat iqtisodiy siyosatida izchil amalga oshirilib, O‘zbekistonni rivojlantirishning strategik dastur va rejalarini ishlab chiqish va amalga oshirishda hisobga olingan holda umummilliy maqsad sifatida rasmiylashtirildi. Bugungi kunda aholi turmush darajasini oshirish, ishsizlikni kamaytirish, aholining tadbirkorlik faolligini rag‘batlantirish va daromad darajasini oshirish bo‘yicha O‘zbekiston oldida turgan aniq vazifalar Xitoy tomonidan so‘nggi o‘n yilliklarda ancha muvaffaqiyatli hal etilgan. Bu esa Xitoy iqtisodiyotining mustahkamlanganini anglatadi. Xitoy ushbu amaliy ishi bilan dunyoda ikkinchi o‘rinni egalladi va mamlakatda qashshoqlikni butkul tugatishga yaqinlashdi. Xitoy tajribasidan foydalanish, ayniqsa, kichik biznesni rag‘batlantirish tajribasi O‘zbekistonga ushbu yo‘nalishdagi maqsadlariga yanada muvaffaqiyatli erishish imkonini beradi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, kambag‘allikni qisqartirishda kichik biznes rivojlanishining strategik vazifalari sifatida: eng muhim ustuvor yo‘nalishlarni istiqbolli rivojlantirishi; yuqori salohiyatli kadrlarga qulayliklar yaratish; tarmoqlar va hududlar rivoji uchun kerakli bo‘lgan, ammo rentabeligi past bo‘lgan subyektlarni qo‘llab – quvvatlash; yuqori daromadli korxonalarni tashkil etish va ularni diversifikatsiyalash, ixtisoslashtirish; yirik korxonalar bilan kooperatsiyalashuvini tashkil etish; iste‘molchilar talabiga moslashish; mustaqil tadbirkorlik muhitini mustahkamlash kabilarni ko‘rishimiz mumkin.

Bizningcha, kambag‘allikni qisqartirishda kichik kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning quyidagi o‘ziga xos xususiyatlarini belgilab olish kerak:

aholiga kerakli mahsulot va xizmatlarni aniqlashning marketing tadqiqotlarini o‘tkazish ko‘nikmasini shakllantirish;

bozor talabini o‘rganish hamda sifatli va hamyonbop mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun kamxarjli yo‘llarni topish va metodikasini shakllantirish;

kam ta‘minlangan oilalar ehtiyojini aniqlash va shunga mos tovarlar ishlab chiqarish va narxlar kalkulyatsiyasini shakllantirish;

nisbatan qisqa muddatlarda aholi ehtiyoji uchun zarur bo'lgan tovar va xizmatlarga bo'lgan talabni qondira olish qobiliyati;

dastlabki sarmoya va investitsiyalar hajmining nisbatan kichikroq hajmda ekanligi;

qisqa muddatda yangi ishchi o'rinlari barpo etish hamda bandlik muammosini hal etishga ko'maklashish imkoniyati;

biznes g'oya egasining yoki xususiy tadbirkorning vazifalarini amalga oshirishda bevosita ishtiroki.

Tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish orqali kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan chora-tadbirlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyev tomonidan 2020 yil 27 fevralda o'tkazilgan videosektor yig'ilishida davlat rahbari tomonidan quyidagi fikrlar bildirildi: "Prezident sifatida meni odamlarimizning ovqatlanishi, davolanishi, farzandlarini o'qitishi, kiyintirishi kabi hayotiy ehtiyojlari nima bo'lyapti degan savol har kuni qiynaydi [2]".

Tadqiqotlar natijalariga qaraganda, 2019-2020 yillar davomida O'zbekistonda 46 turdagi mahsulot va birlamchi xizmatlar kiritilgan iste'mol savatchasi 650 ming so'm, hayot kechirishning eng quyi darajasi 810 ming so'm atrofida hisoblab chiqilgan [3]. Ammo iste'mol savatchasida farqlar yosh, jins, mavsumiylik nuqtai-nazaridan kelib chiqib mavjud bo'lishi tabiiy holdir.

Hozirgi paytda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik nafaqat iqtisodiyotning o'sish sur'atlarini jadallashtirishda, nihoyatda muhim bo'lgan bandlik va aholi daromadlarini oshirish masalalarini hal etishda ham yetakchi o'rin tutmoqda. Bunga ko'p jihatdan huquqiy bazani mustahkamlash, iqtisodiyotning mazkur sektori uchun barqaror qulaylik, imtiyoz va kreditlar tizimini shakllantirish masalalariga jiddiy e'tibor berilayotgani tufayli erishilmoqda. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning hozirgi bosqichi kambag'allikni qisqartirishda kichik biznesni rivojlantirish, unga keng iqtisodiy erkinlik berish bilan xarakterlanadi.

Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyev tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash borasida belgilab berilgan tadbirlarni samarali ijrosini tashkil qilish maqsadida,

quyidagi ustuvor yo'nalishlar belgilab berilgan:

1. Hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish hamda kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash sohasida:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining hududlarga tashriflarida berilgan topshiriqlar, respublika hududlarini kompleks rivojlantirish dasturlarida belgilangan vazifalar ijrosi yuzasidan monitoringni kuchaytirish, bunda ishga tushirilishi lozim bo'lgan tijorat banklari filiallari tomonidan moliyalashtirish ishlari boshlanmagan loyihalarga alohida e'tibor qaratish;

- belgilangan muddatlarda faoliyati yo'lga qo'yilmagan har bir loyihaning muammolarini loyiha tashabbuskorlari, mahalliy hokimiyat, tegishli tashkilot va idoralar bilan birgalikda tahlil qilgan holda ular faoliyatini boshlash choralarini ko'rish;

- belgilangan muddatlarda moliyalashtirilmagan loyihalarni tahlil qilish, istiqbolsiz loyihalarni yangi istiqbolli loyihalarga almashtirib, belgilangan tartibda moliyalashtirish choralarini ko'rish;

- hududiy dasturlardagi har bir loyihani atroflicha o'rganib, zarur hollarda joyiga chiqqan holda tahlil qilib, istiqbolli loyihalar to'g'risida belgilangan muddatlarda batafsil ma'lumotlarni kiritib borish;

- hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlari doirasida ishga tushirilgan loyihalarni samaradorligini oshirish maqsadida yaratilgan ish o'rinlari, eksport hajmi va ishlab chiqarish quvvatlarining biznes-reja ko'rsatkichlariga muvofiqligini muntazam ravishda tahlil hamda monitoring qilib borish;

- loyiha tashabbuskorlarida aylanma mablag'lari bilan bog'liq muammolar yuzaga kelganda, uzluksiz va tizimli tartibda qisqa muddatli kreditlar ajratish orqali amalga oshirilayotgan loyihani to'liq ishga tushishiga ko'maklashish.

2. Hududda aholi bandligini ta'minlash, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish sohasida:

- Oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash markazlari tomonidan oilalarda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun yetarli sharoitlar mavjudligini va loyihaning asoslan-

ganligini to'liq o'rganish, xulosalar berilishida aholi tomonidan norozilik kayfiyatlari yuzaga kelmasligini ta'minlash;

- hududda salohiyatli ta'minotchilar ro'yxatini shakllantirish, ular bilan shartnomalar tuzilishini tashkillashtirish, narx-navolarning asossiz oshib ketishiga yo'l qo'ymaslik;

- bundan tashqari, banklar tomonidan imtiyozli kreditlar ustuvor ravishda uzoq va chekka, shuningdek ortiqcha mehnat resurslariga ega bo'lgan tuman va shaharlarda joylashgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltirilishini alohida e'tibor qaratish.

Bularning hammasi respublikamizda tadbirkorlik subyektlarining imkoniyatlarini yanada kengaytiradi, o'zining kuch-qudratiga tayanib, yuksak unumdorlikka erishishi, mehnat samaradorligini oshirish uchun harakat qilishga da'vat etadi.

Monografik kuzatuvlar natijasida shuni qayd etish lozimki, kambag'allikni qisqartirishda kichik biznes sohasida band tadbirkorlik subyektlari ko'pincha yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni tashkil etishga urinishlari bilan tavsiflanadi. Ular faoliyati strategiyasi asosan quyidagilardan tashkil topadi:

- yuqori texnologiyali rivojlanayotgan firmalar raqobat kurashi bo'lishidan manfaatdor emas. Shu sababli ular bozordagi yuqori foyda keltiradigan bo'shliqni egalashga harakat qilib, tor darajada ixtisoslashgan mahsulot ishlab chiqarishga intiladilar;

- bunday tadbirkorlik subyektlari, masalan, elektronika bilan shug'ullanuvchi firmalar, yirik korxonalaridan butlovchi qismlarni sotib olish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirishga intiladilar;

- ko'pchilik firmalar ishlab chiqarish jarayonini yengillashtirish maqsadida yo bitta turdagi mahsulot ishlab chiqarishga yoki bir turdagi texnologiyaga ixtisoslashadilar. Ular ana shu mahsulot yoki texnologiyani iste'molchilarning talabiga moslashga harakat qilishadi. Deyarli barcha kichik korxonalar mustaqillikni saqlab qolishga intilib, tashqaridan mablag' jalb etmaslikka intiladilar. Mutaxassislarning fikricha, kichik tadbir-

korlik subyektlari mahsulot ishlab chiqarish texnologiyasi rivojlanib borishi bilan mustaqillikka va o'ziga xos bo'lgan ijtimoiy-madaniy muhitni shakllantirishga harakat qiladilar.

Tahlillar ko'rsatishicha, kambag'allikni qisqartirishda kichik biznesning tashqi iqtisodiy faoliyati asta sekin kengayib bormoqda. Uning umumiy eksport hajmidagi ulushi 2018 yilning 1 yanvar holatiga ko'ra 13,6 foizni tashkil etmoqda, bu ko'rsatkich 2005 yilga nisbatan 6,1 foizga oshgan. Kichik korxonalarining tashqi savdo aylanmasi 1345 mln. AQSH dollariga teng bo'ldi. Ularning asosiy eksport mahsulotlarini - qishloq xo'jaligi, to'qimachilik, ishlov beruvchi, elektrotexnik ishlab chiqarish mahsulotlari, xalq amaliy san'ati buyumlari tashkil etmoqda.

Hukumat tomonidan tadbirkorlik subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyatini kengaytirish uchun shart-sharoitni yaratilishi natijasida texnologik asbob-uskunalarni olib kirishda qulayliklar va imtiyozlar yaratildi. Xorijiy ekspertlarning bergan bahosiga ko'ra, O'zbekistonda 1994 yili aholining 44,5 foizi kambag'allik chegarasida turgan bo'lsalar, bu ko'rsatkich 1996 yili 31,1 foizni, 1998 yili 28,7 foizni, 2001 yil 27,5 foizni, 2005 yili 25,8 foizni, 2010 yil 17,7 foizni, 2015 yil 12,8 foizni, 2019 yil 11,0 foizni tashkil etgan" [4].

Ko'rinib turibdiki, mamlakatimizda kambag'allik darajasi xorijiy ekspertlarning fikri bo'yicha, bir muncha kamayish tendensiyasiga ega bo'lsada, hamon yuqoriliga qolmoqda. Olimlarimizning o'rganishlari natijasiga ko'ra, hozirgi kunda hududlarimizda, ayniqsa, qishloq joylarda aholining aksariyat qismi yetarli darajadagi daromad manbaiga ega emas. Dunyoning boshqa mamlakatlaridagi singari bizda ham kambag'al qatlam mavjud. "Ular taxminan 12-15 foizni tashkil etishi ham rost. Bu 4-5 million nafarga teng aholi degani! Qarang, ana shu yurtdoshlarimizning bir kunlik daromadi 10-13 ming so'mdan oshmas ekan" [5].

Mamlakatimizda aholining bu darajada kambag'alligi bugungi kunda achinarli holat. Aynan ushbu holatni inobatga olib mamlakatimiz Prezidenti kambag'allikni tugatish bo'yicha tegishli chora-tadbirlarni amalga oshirish yuzasidan qator farmon va qarorlarni qabul qildi hamda ularni amalga oshirish

bo'yicha bir qancha Davlat va hududiy dasturlarni ishlab chiqish borasida tegishli ko'rsatmalar berib kelmoqda.

Zero, hayotda munosib yashay olmagan kishi hech mahal davlatdan ham bugungi kunidan ham rozi bo'lmaydi. Bularni inobatga olib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 26 martdagi "Iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirishga oid Davlat siyosatini tubdan yangilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-sonli Farmoni va ushbu farmon ijrosini ta'minlash maqsadida 2020 yil 26 martda O'zbekiston Respublikasi

Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi hamda uning tizim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi Qarorlari qabul qilindi. Ushbu hujjatlarda samarali makroiqtisodiy siyosatni yuritish, barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash, tadbirkorlik muhitini yaxshilash orqali mamlakatda kambag'allikni qisqartirish borasida maqbul davlat siyosatini amalga oshirish tizimi ishlab chiqildi va u muvaffaqiyat bilan amalga oshirilmoqda.

. 1-jadval.

O'zbekiston Respublikasida kam ta'minlangan aholi ulushi*

(uy xo'jaliklari tanlama kuzatuvlari ma'lumotlariga asosan), foizda [6]

	yillar				
	2017	2018	2019	2020	2021
Kam ta'minlangan aholi ulushi	11,9	11,4	11,0	11,5	11,3

*Jahon Banki tavsiyasiga ko'ra kam ta'minlanganlik darajasi ko'rsatkichi kunlik 2100 kkal dan kelib chiqib hisoblangan

2-jadval.

O'zbekiston Respublikasi hududlari bo'yicha iqtisodiy faol aholi, bandlar va ishsizlar soni [6]

	Iqtisodiy faol aholi soni jami, ming kishi	Ulardan:		Aholining iqtisodiy faollik darajasi ²⁾ , foizda	Aholining bandlik darajasi ³⁾ , foizda	Ishsizlik darajasi, foizda
		iqtisodiyotda bandlar	ishsizlar ¹⁾			
2021						
O'zbekiston Respublikasi	14910,3	13438	1472,3	69,1	66,4	9,8
<i>jumladan:</i>						
Qashqadaryo	1356,4	1226	130,4	69,3	62,3	9,6
2020						
O'zbekiston Respublikasi	14797,4	13236,4	1561,0	73,8	66,0	10,5
<i>jumladan:</i>						
Qashqadaryo	1317,9	1171,0	146,9	68,5	60,9	11,1
2019						
O'zbekiston Respublikasi	14876,4	13541,1	1335,3	75,0	68,1	9,0
<i>jumladan:</i>						
Qashqadaryo	1345,3	1220	125,3	70,7	63,9	9,3
2018						
O'zbekiston Respublikasi	14641,7	13273,1	1368,6	74,3	67,4	9,3
<i>jumladan:</i>						
Qashqadaryo	1353,3	1222,0	131,3	71,7	64,8	9,7

Bu yerda:

1) 2000-2006 yillar Mehnat organlarida ro'yxatga olingan, ishsiz deb e'tirof etilganlar, 2007 yildan boshlab ishga joylashtirishga muhtoj mehnat bilan band bo'lmagan aholi;

2) Iqtisodiy faol aholi sonini mehnatga layoqatli yoshdagi aholi soniga nisbati;

3) Band aholi sonini mehnatga layoqatli yoshdagi aholi soniga nisbati

Yuqoridagi 2-jadvalda respublikamizda iqtisodiy faol aholi soni 2021 yilda jami 14910,3 ming, 2020 yilda 14797,4 ming, 2019 yilda 14876,4 ming, 2018 yilda 14641,7 ming

kishini tashkil etgan. Jumladan, iqtisodiyotda bandlar 2021 yilda 13438 ming, 2020 yilda 13236,4 ming, 2019 yilda 13541,1 ming, 2018 yilda 13273,1 ming kishini tashkil etgan bo'lsa, ishsizlar soni 2021 yilda 1472,3 mingta, 2020 yilda 1561 mingta, 2019 yilda 1335,3 mingta, 2018 yilda 1368,6 mingta bo'lgan.

Shuni aytish mumkinki, ishsizlikka qarshi kurash, aholini ish bilan ta'minlash kambag'allikka qarshi kurashning asosiy yo'llaridan biridir.

3-jadval.

O'zbekiston Respublikasida aholi daromadlari to'g'risida ma'lumot [6]

№	Ko'rsatkichlar nomi	Yillar				
		2017	2018	2019	2020	2021
1.	Aholi umumiy daromadlari, mlrd.so'm	236893,1	300842,7	365735,6	420338,3	521005,1
	o'tgan yilga nisbatan, % da	119,7	127,0	121,6	114,9	123,9
2.	Aholi jon boshiga umumiy daromadlar, ming so'm	7314,1	9128,6	10891,3	12279,1	14733,1
	o'tgan yilga nisbatan, % da	117,7	124,8	119,3	112,7	120
3.	Aholi real umumiy daromadlari, mlrd.so'm	216400,1	255971,0	319336,1	372211,4	410213,1
	o'tgan yilga nisbatan, % da	109,3	108,1	106,1	101,8	110,2
4.	Aholi jon boshiga real umumiy daromadlar, ming so'm	6681,4	7767,0	9509,6	10873,2	11435,5
	o'tgan yilga nisbatan, % da	107,5	106,2	104,2	99,8	105,2

Shuningdek, amalga oshirilayotgan ijtimoiy himoya umumiylik, ochiqlik, ko'ptomonlamalik, ta'minot turlarining turfa xilligi, muvofiqlik (ya'ni, ijtimoiy yordam miqdod-

rining iqtisodiy taraqqiyot darajasiga mosligi) tamoyillarini ham istisno etmaydi. Bu tamoyillar birvarakayiga ijro etilgandagina ijtimoiy himoya tizimining samaradorligi ta'minlanadi.

4-jadval.

O‘zbekiston Respublikasida kambag‘allikni qisqartirish chora-tadbirlari doirasida amalga oshirilgan ishlar natijalari, kishi, 2021 yilda [6]

№	Hududlar	Jami ko‘rsatilgan xizmatlar	Ishga joylashganlar	Jamoat ishiga jalb etilganlar	Kasbga o‘qitilganlar	Ajratilgan subsidiyalar	Ishsizlik nafaqasi tayinlanganlar soni
1	Qoraqalpog‘iston Respublikasi	60726	24816	24247	4859	1360	5444
2	Andijon	72646	40998	16023	7997	2826	4802
3	Buxoro	49180	21983	12417	4067	7656	3057
4	Jizzax	47915	13174	21996	6238	945	5562
5	Qashqadaryo	57046	16858	15583	8272	4342	11991
6	Navoiy	22293	6554	6618	3839	1298	3984
7	Namangan	73118	36597	16598	10212	2478	7233
8	Samarqand	58260	30283	11213	6941	1850	7973
9	Surxandaryo	50810	14596	17062	9053	1789	8310
10	Sirdaryo	42920	10947	12996	6185	1407	11385
11	Toshkent viloyati	48598	21077	13156	6013	1750	6602
12	Farg‘ona	77668	39558	18372	11264	1639	6835
13	Xorazm	44771	15683	12728	7456	1765	7139
14	Toshkent sh.	21709	8882	4023	5278	352	3174
	JAMI:	727660	302006	203032	97674	31457	93491

4-jadvalda O‘zbekiston Respublikasida kambag‘allikni qisqartirish chora-tadbirlari doirasida amalga oshirilgan ishlar natijalari berilgan. Unga ko‘ra, 2021 yilda O‘zbekistonda jami ko‘rsatilgan xizmatlar 727660 kishiga ko‘rsatilgan, ishga joylashganlar 302006 kishi, jamoat ishiga jalb etilganlar 203032 kishi, kasbga o‘qitilganlar 97674 kishi, subsidiyalar olganlari 31457 kishi, ishsizlik nafaqasi tayinlanganlar 93491 kishini tashkil etdi. Jumladan Qashqadaryo viloyatida jami ko‘rsatilgan xizmatlar 57046 kishiga ko‘rsatilgan, ishga joylashganlar 16858 kishi, jamoat ishiga jalb etilganlar 15583 kishi, kasbga o‘qitilganlar 8272 kishi, subsidiyalar olganlari 4342 kishi, ishsizlik nafaqasi tayinlanganlar 11991 kishini tashkil etdi.

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

Qayd qilinganlardan kelib chiqqan holda, kambag‘allikni yengishda quyidagi aso-siy qadamlarni qo‘yish kerak deb hisoblaymiz, ya’ni:

birinchidan, mehnat bozorida ish joylarini yaratish. Bu ish joylarida ishlayotgan odam yetarli darajada daromad olishi kerak;

ikkinchidan, sog‘liqni saqlash, kasbga yo‘naltirish bo‘yicha ijtimoiy dasturlarni ishlab chiqish;

uchinchidan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va yuritish. Bu borada natija yaxshilansa, ish joylari yaratiladi, odamlarda pul mablag‘lari ko‘payib, kambag‘allikni kamaytirish imkoniyatiga ega bo‘linadi.

O‘zbekiston kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha Jahon banki va BMT taraqqiyot dasturi bilan birgalikda dastur ishlab chiqishni rejalashtirmoqda. Uni amalga oshirish uchun 700 mln.dollar mablag‘ yo‘naltiriladi. Shuningdek, kambag‘allikni qisqartirish uchun yaratilayotgan oilaviy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish uchun davlat dasturlari doirasida imtiyozli kreditlar beriladi. Xususan,

- 2022 yilda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida imtiyozli kreditlar yillik 14 foiz stavkada:

- oilaviy tadbirkorlik, daromad topadigan faoliyat bilan shug‘ullanish va faoliyatini kengaytirish istagidagi aholi hamda

tadbirkorlarga – 3 oydan 6 oygacha bo‘lgan imtiyozli davr bilan 3 yilgacha muddatga;

- chorvachilik (qoramol, qo‘y, echki), baliqchilik va parrandachilik (tuxum yo‘nalishi) uchun – 1 yilgacha imtiyozli davr bilan 3 yilgacha muddatga;

- bog‘dorchilik, uzumchilik va limonchilikni tashkil etish, issiqxona, qishloq xo‘ja-ligi texnikasi va asbob-uskunalarni xarid qilish uchun – 3 yilgacha imtiyozli davr bilan 7 yilgacha muddatga;

- oilaviy mehmon uylari, xostellar, o‘tov lagerlari majmuasi, avtokempinglar, ekouylar majmuasi, konteyner shaharchalar va chodirli lagerlar tashkil etish va ta‘mirlash uchun – 1 yilgacha imtiyozli davr bilan 5 yilgacha muddatga;

- "Hunarmand" uyushmasi a‘zolariga – 3 yilgacha muddatga va aylanma mablag‘larini to‘ldirish uchun 18 oygacha muddatga ajratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev SH.M. Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnoma, - 2020 yil 29 dekabr
2. SH.M.Mirziyoyev. Kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha chora-tadbirlarlar bo‘yicha videoselektor yig‘ilishi, 2020 yil 27 fevral
3. Jumayev N. Koronavirus ortidagi iqtisodiy muammolar, kambag‘allik, oshayotgan tashqi qarz va YEOII. 16.04.2020. <https://kun.uz>
4. documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/ 21080156993471
5. Sherzod Mustafoulov. Kambag‘allik — ayb emas, biroq... // <https://xs.uz/uzkr/> post/category/society
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo‘mitasi axborotnomasi
7. Бачурин А. Экономическая и социальная политика государства по улучшению условий жизни: Экономист. -2003.-№8.-с. 23-27, стр.23-26
8. Samiyeva G. T., Khaydarov B. I. Issues of Socio-Economic Development of the Living Standard of the Population //EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY. – 2022. – Т. 2. – №. 8. – С. 1-4.